

УДК 657

Семйон В.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту
Ужгородського національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПАРАТИВНОГО МЕТОДУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

THEORETICAL ASPECTS OF USING THE COMPARATIVE METHOD IN THE FRAMEWORK OF PROVIDING THE ACCOUNTING GLOBALIZATION PROCESSES

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ компаративного аналізу та його практичному застосуванню в дослідженнях у сфері бухгалтерського обліку. Проаналізовано важливість глобалізаційних процесів у бухгалтерському обліку та їх вплив на його розвиток. Визначено етапи проведення порівняльних досліджень та завдання компаративного аналізу у сфері бухгалтерського обліку. Доведено, що одним із ефективних методів дослідження в умовах міжнародної інтеграції та глобалізації є компаративний аналіз.

Ключові слова: бухгалтерський облік, глобалізація, міжнародна інтеграція, метод, компаративний аналіз.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена исследованию теоретических основ компаративного анализа и его практическому применению в исследованиях в области бухгалтерского учета. Проанализированы важность глобализационных процессов в бухгалтерском учете и их влияние на его развитие. Определены этапы проведения сравнительных исследований и задачи компаративного анализа в сфере бухгалтерского учета. Доказано, что одним из эффективных методов исследования в условиях международной интеграции и глобализации является компаративный анализ.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, глобализация, международная интеграция, метод, компаративный анализ.

ANNOTATION

The article deals with the investigation of the theoretical basis of comparative analysis and its practical use in accounting researches. There is analyzed the importance of globalization processes in accounting and their influence on its development. There are determined the stages of conducting the comparative investigations and objects of comparative analysis in the framework of accounting. There is established that one of the most effective methods of investigation in the conditions of international integration and globalization is the comparative analysis.

Keywords: accounting, globalization, international integration, method, comparative analysis.

Постановка проблеми. Закономірністю сучасної епохи є зростання ролі зовнішньоекономічних зв'язків між країнами. Зближення країн у процесі господарської діяльності все більш відчутно впливає на темпи і характер економічного і соціального розвитку, на загальне політичне становище у світі, відкриває можливості для економічного співробітництва держав.

В.В. Сопко [8, с. 2] зазначає, що глобалізація – це неминучий соціально-економічний процес, який не знищує, а транслює національні особливості на весь світ. Завдяки глобаліза-

ції відбуваються взаємопроникнення і взаємозбагачення у глобальному, тобто планетарному масштабі.

Не є винятком і бухгалтерський облік. Глобалізація торкнулася і систем бухгалтерського обліку різних країн світу. Для ефективної міжнародної співпраці невід'ємним є розуміння мови бізнесу – бухгалтерського обліку. Компаративні дослідження можуть дати відповідь на ці питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням глобалізації та інтеграції бухгалтерського обліку присвячені праці науковців В.В. Сопко, Л.Л. Горецької та інших. Компаративний аналіз як метод використовують у дослідженнях у сфері соціальних наук. Зокрема, метод компаративізму розкрито у дослідженнях Г.П. Зібрової, Дж. С. Мілль, Ч. Регіна. Однак у сфері бухгалтерського обліку це питання не є достатньо розкритим.

Постановка завдання. Основною метою роботи є дослідження глобалізаційних процесів у бухгалтерському обліку та визначення можливості використання компаративного методу у дослідженнях у сфері бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще у XIX ст. почали створюватися перші підприємства, виробничі потужності яких функціонували за межами країни походження. Після Другої світової війни розвиток міжнародного бізнесу прискорився. Компанії, що працювали на внутрішньому ринку, дійшли висновку, що ігнорування міжнародних ринків і конкуренції з боку зарубіжних виробників стало неможливим та не вигідним.

На земній кулі існує велика кількість країн, кожна з яких створює та реалізує власну політичну та економічну систему, при цьому вступає в міжнародні відносини з іншими країнами.

Світове господарство характеризується наднаціональністю ринкового механізму [8, с. 2], що передбачає активну участь усіх держав світу в процесі глобалізації.

Глобалізація економічного розвитку сучасного господарського життя диктує відповідні

вимоги і для української економіки, яка поступово, але неухильно вливається у світогосподарські процеси «з метою реалізації у міжнародному економічному середовищі власних порівняльних конкурентних переваг та отримання на міжнародних ринках сучасної техніки і технології, інвестицій та енергоресурсів, інших товарів так званого критичного імпорту» [7, с. 7]. Однозначний вплив спостерігається внаслідок наближення кордонів Європейського Союзу, що пов'язано з набуттям країн-сусідів (Угорщини, Польщі, Румунії тощо) повноправного членства у співтоваристві.

Розбудова України передбачає насамперед оцінку можливості використання набутого світового досвіду в інтересах вітчизняної економіки з максимальним збереженням власної самобутності.

Глобалізація (фр. *global* – загальний, всесвітній, від лат. *globus* – куля) – категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60-х рр. ХХ ст. набуває форм постійного і неухильно зростаючого міжнародного переплетіння національних економік [2, с. 264-265].

Експерти Міжнародного валютного фонду визначають глобалізацію світового господарства як «зростаючу економічну взаємозалежність країн всього світу в результаті зростання обсягу і різноманітності міжнародних угод з товарами, послугами і світовим потоком капіталу, а також завдяки все більш швидшій і ширшій дифузії технологій» [9]. Проф. А. Кацович зазначає, що «глобалізація може бути охарактеризована як інтенсифікація економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків через кордони» [10, с. 529].

Для сучасного рівня економічної інтеграції країн характерна інтернаціоналізація економіки, насамперед у сфері бізнесу. Дослідники наголошують на виникненні проблеми забезпечення зіставлення облікових даних, що відображаються в різних країнах. Труднощі, пов'язані з веденням бухгалтерського обліку, зростають, коли фірма укладає угоди з іноземними підприємствами. Тому виникає необхідність знання не лише системи бухгалтерського обліку тієї чи іншої країни, а й її історичної передумови: мови, національних традицій, менталітету тощо.

З розвитком міжнародних політичних, суспільних і особливо економічних зв'язків постає необхідність розвитку обліку як невід'ємної складової економічного процесу, яка тісно пов'язана зі змінами навколишніх умов, зокрема зі зростаючою інтернаціоналізацією ринків і тенденцією до інтеграції господарських зв'язків.

Формування ринкових відносин у світовому аспекті, різної законодавчої бази щодо бухгалтерського обліку в країнах світу призвели до виникнення різних організаційно-методичних засад бухгалтерського обліку. Особливо це ста-

ло помітним у першій половині ХХ ст. із так званим «переливанням капіталу» – інвестиційними процесами міжнародного характеру, коли інвестор хотів знати, як ведуть бухгалтерський облік на підприємстві тієї держави, куди він вклав свій капітал [8, с. 2].

За словами професора С.Г. Чаадаєва [6, с. 111], інтеграція бухгалтерського обліку – це розширення порівнянності різних методів обліку шляхом зменшення розбіжностей між ними.

Поняття інтеграції з точки зору бухгалтерського обліку Л.Л. Горецька [1, с. 77] характеризує як процес забезпечення взаємної відповідності систем бухгалтерського обліку двох або більше країн з однотиповим суспільним ладом, а по окремих елементах системи обліку – їх приведення до певного стандартного зразку, форми.

Однак неможливо прийти до чогось єдиного цілого без певної порівнянності, що досягається насамперед через встановлення певного рівня узгодженості, упорядкованості, забезпечення взаємної відповідності в побудові національних облікових систем. «Гармонізація» в бухгалтерському обліку в міжнародному аспекті досягається шляхом встановлення і розробки певної системи правил, дотримання яких надає характеру порівнянності. Однак вона можлива не лише тоді, коли при побудові національної системи враховуються міжнародні вимоги, а й коли певний її рівень досягається в середині самої країни, тобто саме на цьому етапі необхідно говорити на сьогодні про уніфікацію окремих аспектів в обліку. Завдяки узгодженню організаційно-методичних аспектів бухгалтерського обліку, бухгалтерського та податкового законодавства можливо побудувати таку національну систему обліку, яка дозволяє розробити раціональні пропозиції щодо удосконалення системи, враховуючи при цьому національні особливості.

Системи бухгалтерського обліку різних країн світу мають суттєві відмінності, які зумовлені відповідними факторами, зокрема, історичним розвитком, національними традиціями, світоглядом, політичним устроєм тощо. Двох абсолютно однакових систем бухгалтерського обліку не існує, і тому принципи бухгалтерського обліку в одній країні значно відрізняються від побудови обліку в іншій через різноманітність існуючих форм організації господарської діяльності, вплив зовнішніх факторів (політичних, економічних, соціальних, географічних тощо).

Обліковій системі кожної країни притаманні свої методи обліку й оцінки виробничих запасів, нарахування зносу і відображення його в обліку, відображення у звітності операцій, виражених в іноземній валюті тощо. Крім того, в кожній країні сформувались свої підходи до складання форм звітності та переліку показників, які в ній відображаються, способів контролю за діяльністю фірм. Неврахування зазначених факторів при співпраці можуть призвести

до прийняття неефективних управлінських рішень.

Останнім часом спостерігається збільшення кількості досліджень, в яких використовується порівняльний метод. У науці його ще називають порівняльний аналіз, компаративний метод, компаративний аналіз тощо.

Даний метод пізнання розширює можливості наукових досліджень, поглиблює знання про предмет аналізу. У зарубіжному науковому світі компаративні студії стали невід'ємною частиною доробку всіх галузей наук, включаючи соціальні і гуманітарні. Окрім праць порівняльного характеру, видані роботи, які розглядають безпосередньо сам компаративний метод, його сутність, завдання, функції та особливості.

Філософське трактування компаративістики [4] (від лат. *comparatio* – рівне співвідношення, порівняння, звірення) полягає у таких підходах:

1) загальна назва сукупності порівняльних методів у різних сферах гуманітарного знання (правознавства, літературознавства, мовознавства, культурології, історії та релігієзнавства);

2) філософська теорія порівняння як базисної логічної операції розуму.

Компаративне дослідження – одне із ефективних дослідницьких стратегій, що дозволяє не тільки оперувати ширшим колом даних про різноманітність теоретико-методологічних підходів до вивчення проблем, але і надає можливість аналізувати явища системного рівня, до яких відносяться властивості наукового знання. Кожен раз, коли дослідник зачіпає властивості системного рівня, перед ним постає необхідність проведення порівняльного аналізу. Цінністю компаративного аналізу є можливість кращого розуміння переваг і недоліків при вивченні конкретних наукових теорій і методологій, що призводить до точнішого визначення потенційних позитивних і негативних моментів застосування тієї або іншої теорії при вирішенні конкретних наукових проблем.

Однак метод порівняння використовується не в повній мірі. Сьогодні існують такі підсистеми компаративного методу, як порівняльне правознавство, порівняльне літературознавство, порівняльна економіка тощо. Найбільш широко метод порівняння використовується в філософських дослідженнях. Історія застосування компаративного аналізу сягає стародавніх часів. Розвиток теорії і практики компаративного аналізу пов'язаний з іменами світових мислителів – Піфагора, Платона, Аристотеля, Кузанського, Бекона, Декарта та інших.

Визначаючи пізнання як «сприйняття відповідності або невідповідності двох ідей», Дж. Локк відводив порівнянню провідну роль. Він описував сторони механізму порівняння, констатував його важливість і необхідність, уперше представив порівняння як метод, зводячи до нього всю теорію пізнання.

На пострадянському науковому просторі теж спостерігається інтерес до компаративного методу. До нього звертаються, передусім, представники економічних, правничих і політологічних наук, у результаті дослідження яких опубліковано спеціальні підручники з економічної і юридичної компаративістики та порівняльної політології, де висвітлюється методологія компаративного характеру.

Вважається, що будь-яке наукове дослідження не може здійснюватися без порівняльного підходу. Втім, більшість науковців з цим не погоджуються, оскільки розрізняють просте порівняння речей у ході вивчення природних і соціальних явищ та розробку і використання окремого дослідницького методу, який отримав назву компаративного. Розробником порівняльного методу є Дж. С. Мілль, який у 1843 р. видав книгу «Система логіки» [5] – першу спеціальну роботу з цієї проблеми. Розробивши в ній індуктивну логіку про проблему методологію науки, він визначив декілька специфічних методів, що мали використовуватись у компаративних дослідженнях. Інтерес до порівняльних досліджень значно зріс після Другої світової війни. Одним з найбільш відомих фахівців у цій галузі вважають Ч. Регіна, який видав декілька робіт з даної тематики. Разом з Дж. Сарторі, А. Лийпхартом та іншими дослідниками він заклав підвалини сучасного розуміння порівняльного методу. У 80-х рр. XX ст. з'являються перші підручники з цього предмету. Дидактична форма видань свідчила про збільшення попиту на наукові роботи порівняльного характеру і накопичення знань у цій галузі, які вимагали теоретичного осмислення і систематизації. Стимулюючим фактором компаративних досліджень стала глобалізація. Вона сприяла появі великого масиву нових даних, переважно кількісного характеру, та посилила потребу у вивченні різниць в ході уніфікації багатьох ділянок людського життя. За цих умов відбулося також ускладнення і урізноманітнення порівняльного інструментарію.

Ключове питання компаративного методу – це можливість коректного порівняння тих чи інших суспільних явищ. Думки з цього приводу принципово різняться. З одного боку, вважається, що не всі речі можуть стати предметом компаративного розгляду через величезну розбіжність їх характеристик. На противагу цій точці зору існує інша, згідно з якою порівнювати можна все і з чим завгодно – необхідно лише правильно вибрати компаративний вимір.

Одним із центральних питань компаративного аналізу є питання принципової порівнюваності соціальних явищ. Позитивне або негативне вирішення даного питання визначає його можливість і доцільність використання даного підходу, специфіка якого визначається основними етапами процедури порівняння (рис. 1).

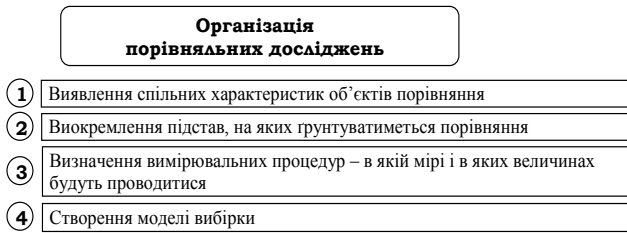

Рис. 1. Етапи проведення порівняльних досліджень

Компаративний метод має багато спільного з іншими методами суспільних наук, але йому властива також певна специфіка. Вона, на думку американського науковця Ч. Регіна [11], полягає у наявності додаткових цілей, які окремо чи разом сприяють досягненню загальної мети. Ним надана відповідна класифікація цільових орієнтирів при використанні компаративного методу. Шляхом екстраполяції даних цілей на предмет дослідження стало можливим чіткіше сформулювати цілі компаративного аналізу систем бухгалтерського обліку. Це, зокрема, виявлення загальних моделей систем обліку та спільних векторів їх розвитку; встановлення відмінностей між даними системи бухгалтерського обліку, визначення впливів і взаємовпливів економічних, політичних, культурно-історичних чинників, що обумовили певні форми елементів даних систем, прогнозування шляхів подальшого розвитку систем бухгалтерського обліку різних країн світу та світової і регіональної інтеграції в умовах глобального світового розвитку.

В історичних дослідженнях об'єкти порівняння розглядаються у межах певних просторово-часових параметрів. Такий вимір передбачає наявність значної кількості варіантів. З точки зору територіальної характеристики порівнюватися можуть країни або групи країн, культури і райони в межах окремих держав, регіони, континентальні утворення тощо.

Важливим моментом порівняльного методу є вибір його стратегій, серед яких основними Ч. Регін [11, с. 31-54] вважає:

- орієнтовану на окремі випадки (case oriented);
- орієнтовану на змінні елементи (variable-oriented).

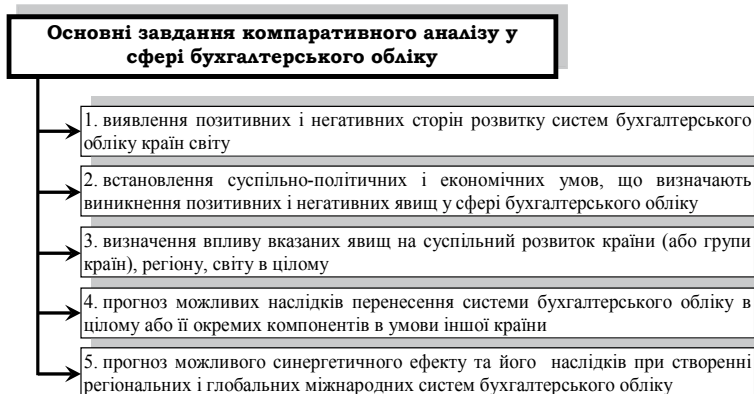

Рис. 2. Завдання компаративного аналізу у сфері бухгалтерського обліку

Перша стратегія користується більшою популярністю серед дослідників соціальних наук. Вона передбачає всеохоплююче вивчення історичних подій та явищ і найбільш придатна для аналізу інваріантних зразків при відносно нечисленних його об'єктах. Її слабкість полягає у тенденції до партикуляризації та неспроможності діяти при великій кількості випадків. Стратегія, орієнтована на змінні елементи, більш дієва при оцінюванні можливих відносин між властивостями численних варіантних соціальних структур. Її головним недоліком є схильність до абстрактних і навіть порожніх узагальнень. Крім того, вона не спрацьовує у разі комплексних причинних аргументів, коли потрібна оцінка дії багатьох умов.

Необхідність співставлення різних речей під час їх вивчення спонукала науковців виокремити та опрацювати порівняльний метод як природний елемент дослідницького інструментарію. Даний метод дозволяє визначити зіставність об'єктів дослідження на основі принципу функціональних еквівалентів.

Г.П. Зіброва [3, с. 174] наголошує на важливості застосування компаративного методу при дослідженні міжнародних відносин: починаючи з порівняння аналітичних документів, необхідних для прийняття зовнішньополітичних рішень і закінчуючи дослідженням етнічних конфліктів, регіональних проблем тощо.

Основою будь-якого дослідження є його методологія. Не є виключенням і дослідження у сфері бухгалтерського обліку. Першочерговою метою такого роду досліджень повинно стати визначення основних тенденцій у розвитку системи бухгалтерського обліку закордонних країн, для того щоб встановити не тільки те, що відбувається там, але і краще зрозуміти своє власне минуле, визначити своє місце в сьогоденні, чіткіше спрогнозувати майбутнє бухгалтерського обліку своєї держави, можливі напрямки вдосконалення та співпраці у цій сфері. Відповідно до цього можна назвати основні завдання компаративістики у сфері бухгалтерського обліку (рис. 2).

Економічна глобалізація, євроінтеграційні процеси, поглиблення міжнародного співробітництва, зростання кількості підприємств з іноземними інвестиціями зумовили формування нових вимог до бухгалтерської інформації підприємств України, зокрема в частині її зіставності з бухгалтерською інформацією суб'єктів господарювання інших країн світу та зрозумілості бізнесовими партнерами. Для підвищення ефективності системи бухгалтерського обліку необхідним є вивчення досвіду зарубіжних країн і проведення порівняльних досліджень з метою визначення прогресивних підходів у бухгалтерському обліку. Розвиток порівняння як методу дослідження

сприяв підвищенню ролі компаративістики в бухгалтерському обліку в процесі порівняння облікових систем країн світу.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження особливостей застосування компаративного методу та етапів його проведення дало змогу визначити теоретичні засади його використання у сфері бухгалтерського обліку та основні завдання, що забезпечує проведення порівняння бухгалтерських систем країн світу та визначення можливості співставлення звітної інформації. У подальших дослідженнях на основі теоретичних знань компаративістики здійснюватиметься порівняльний аналіз систем бухгалтерського обліку різних країн світу та окремих їх елементів з метою гармонізації обліку та впровадження ефективних методів у вітчизняну практику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горецька Л.Л. Вплив господарської світової глобалізації на розвиток бухгалтерського обліку / Л.Л. Горецька // Вісник Житомирського інженерно-технічного інституту / Серія: Економічні науки. – Житомир : ЖІТІ, 2002. – № 21. – С. 76-84.
2. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 2 / [від ред. С.В. Мочерний та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
3. Зиброва Г.П. Сравнительные исследования в социальных и гуманитарных науках: методология и история / Г.П. Зиброва, Е.Е. Тарандо // Журнал социологии и социальной антропологии, 2001. – Том IV. – № 3. – С. 171-176.
4. Кемеров В. Философская энциклопедия [Электронный ресурс] / В. Кемеров. – «Панпринт», 1998. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/komparativistika/>
5. Милль Дж.С. Система логики: в 2 т. / [пер. с англ. Ф. Резенера] / Милль Дж.С. – СПб-М. : М. О. Вольф, 1878. Ragin Ch. The Comparative Method. Moving Beyond Quantitative and Qualitative Strategies. – Berkeley – Los-Angeles : University of California Press, 1989. – 185 p.
6. Правовая бухгалтерия / [ответственный редактор д.ю.н., проф. С.Г. Чаадаев]. – М., 2001. – 432 с.
7. Рут Френклін Р. Міжнародна торгівля та інвестиції / Френклін Р. Рут, А. Філіпенко ; [пер. з англ.]. – К. : Основи, 1998. – 743 с.
8. Сопко В. Глобалізаційні процеси та їх вплив на бухгалтерський облік / В. Сопко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 10. – С. 2-11.
9. IMF Annual/Report1998/Global Economy main Developments in the World Economy. 1998. Oct. 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://imf.org>.
10. Kacovicz A. Regionalization, Globalization and Nationalism // Alternatives. – 1999. – № 4. – P. 529.
11. Ragin Ch. The Comparative Method. Moving Beyond Quantitative and Qualitative Strategies. – Berkeley – Los-Angeles : University of California Press, 1989. – 185 p.